

ДВЕ ГОЛЯМОМОДУЛНИ ИМИТАЦИИ НА ВИЗАНТИЙСКИ АНОНИМНИ ФОЛИСИ ОТ КЛАС А₂, НАМЕРЕНИ ПРИ АРХЕОЛОГИЧЕСКИТЕ РАЗКОПКИ В СИЛИСТРА

Владимир Пенчев

Въпросът за началото на производството на имитации на византийски анонимни фолиси в средновековния Дръстър е разгледан неколккратно в научната литература¹. Установено е, че това начало трябва да се търси преди 1032 – 1036 г.² При това положение, единственият период, през който биха могли да са произведени ранните български имитации на анонимни фолиси, е периодът на възстановяването на българската власт в североизточните български земи, между 986 / 990 – 1000 г.³

Както е добре известно, почти всички имитации на анонимни византийски фолиси от клас А, откривани в района на Силистра и на други места в североизточните български земи, са малкомодулни⁴. Така например, при археологическите разкопки на средновековната крепост Скала край село Кладенци, Тервелско и на средновековното селище при село Одръци, Добричко, са открити само по една единствена голямомодулна ими-

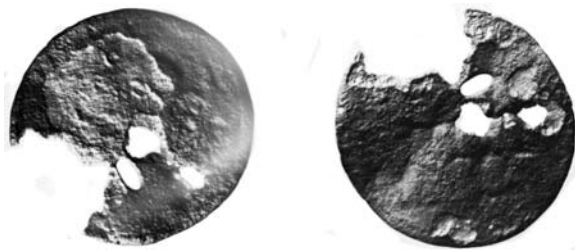
тация на анонимните фолиси от клас А. Всички останали имитации на анонимни фолиси от клас А, произхождащи от тези археологически обекти, са малкомодулни. Подобна картина ни предоставя и нумизматичният материал, открит по време на археологическите разкопки в Силистра. Всред него има 25 екземпляра от малкомодулните имитации на анонимните фолиси от клас А и само 2 екземпляра голямомодулни имитации на анонимните фолиси от същия клас.

Описанието на въпросните две голямомодулни имитации на анонимните фолиси от клас А, открити по време на археологическите разкопки в Силистра, е както следва⁵:

1. Лице: Надпис не личи. Едва личащи следи от бюстово изображение на Христос с нимб, насреща. Раменете на вписания в нимба кръст са украсени с по две точки.

Опако: Едва личащи следи от надпис, разположен в четири хоризонтални реда.

Монетата е изработена чрез отливане в калъп. Много силно корозирала, в резултат на което липсват значителни части от ядрото. Диаметър 25 – 26 мм. Тегло 1,97 г. (обр. 1). Инв. № в книгата за монетите от разкопките в Силистра 638⁶.

Обр. 1. Голямомодулна имитация на византийски анонимен фолис от клас А, изработена чрез отливане.

2. Лице: Надпис не личи. Схематично бюстово изображение на Христос с нимб, насреща. Раменете на вписания в нимба кръст са украсени с по две точки. Вляво от бюста на Христос, в полето, е изписана буквата С.

Опако: Псевдонадпис, разположен в четири хоризонтални реда (табл. I).

Монетата е изработена чрез отсичане посредством специално гравирани за целта матрици. Корозирала. Диаметър 26 – 28 мм. Тегло 7,32 г. (обр. 2). Инв. № в книгата за монетите от разкопките в Силистра 637⁷.

Първата от публикуваните тук две имитационни монети, намерени по време на археологическите разкопки в Силистра, несъмнено е от разновидността, от която са двата споменати по-горе екземпляра голямомодулни имитации, произхождащи от разкопките на крепостта Скала⁸ и при село Одръци⁹. Също като тях, тя е изработена чрез отливане в калъп и е с диаметър около 25 – 26 мм. Теглото ѝ е значително по-ниско от това на въпросните две монети, но този факт е без значение, тъй като първоначалното тегло на нашата монета е силно редуцирано вследствие на претърпяната от нея корозия. Следователно, датировката на тази монета следва да е същата като датировката на паралелите ѝ от Скала и Одръци, т. е. преди 1032 – 1036 г.

Втората от публикуваните понастоящем имитационни монети от Силистра е изработена чрез друга техника – чрез отсичане посредством специално гравирани за целта матрици. Очевидно е, че гравьорът, изработил тези матрици, е бил неопитен и незапознат с латинските букви, с които е изписан надписът върху обратните страни на оригиналните византийски фолиси от клас А. Поради това,

Обр. 2. Голямомодулна имитация на византийски анонимен фолис от клас А, изработена чрез отсичане.

Таблица I

```

- - - -
L T S Z O
Δ S - - J O
O - - - -
    
```

изображението на бюста на Христос е предадено твърде схематично, а четириредовият надпис върху опакото, въпреки явния стремеж за подражаване на оригинала, представлява безсмислена комбинация от букви и буквоподобни знаци. Все пак, въз основа на диаметъра на монетата, можем да уточним, че в случая със сигурност е бил подражаван по-късният от двата подкласа на клас А на византийските анонимни фолиси, а именно подклас А₂.

Както вече сме изтъкнали¹⁰, според нас, производството на имитациите на анонимните византийски фолиси от клас А, открити в североизточните български земи, най-вероятно е било осъществено в Дръстър, през периода 986 / 990 – 1000 г. Без да повтаряме тук наново аргументацията на това становище, ще се опитаме да потърсим в така очертаната ситуация мястото на голямомодулните имитации на анонимните фолиси от клас А, които се разглеждат в настоящата публикация.

Според нас, когато някъде през периода на възстановената българска власт в североизточните български земи, т. е. между 986 / 990 – 1000 г., в най-значителния тамошен градски център, Дръстър, е било организирано производството на имитации на анонимните фолиси от клас А, първоначално е бил направен опит изработването на тези имитации да се осъществи по начина, покойто са били изработвани оригиналните първообразни монети, т. е. чрез отсичане с матрици. Представител на тези най-ранни имитации, изработвани в Дръстър е екземплярът, публикуван тук под № 2. Неговият диаметър показва, че тогава вече са били въведени в обръщение монетите от клас А₂ и в циркуляционната среда в североизточните български земи вече са били навлезли екземпляри от тях. Но изработването на имитации чрез отсичане със специално гравирани за целта матрици се е оказало трудно осъществимо в по-големи количества, преди всичко поради липсата в Дръстър на достатъчно квалифицирани за целта майстори. Освен това, опитът да се изработват имитации на анонимните фолиси от клас А₂ чрез отсичане е показал, че за това е трябвало да бъде израсходван твърде много метал, тъй като теглата на ядрата им е следвало да бъдат сходни с тези на оригиналните първообразни монети. А както по всичко личи, медната сплав, от която са били изработвани имитациите, е била твърде ценна суровина по онова време и се е изпитвал недостиг за нея, поне в североизточните български земи. Затова се е преминало към изработването на имитационни монети по нова технология – чрез отливане в калъпи. Изработването на калъпите за отливането им е било много по-лесно от гравирването на матрици за отсичане. Освен това, при отливането на

монети в калъпи се изразходва значително по-малко метал, отколкото при отсичането с матрици. По този начин е била изработена монетата, която публикуваме тук под № 1, както и двете голямомодулни имитации на анонимни фолиси от клас А, намерени при разкопките в Скала и в Одръци. И при трите монети най-вероятно се е целяло да бъде подражаван клас А₂. Но твърде скоро, оскъдността на суровината е наложила да се премине към значително намаляване на диаметъра на изработваните имитации, като за целта тяхното производство е било осъществявано вече чрез отливане в малкомодулни калъпи. Всъщност, така са били произведени преобладаващата част от откритите до сега имитации на анонимни форлиси от клас А, произхождащи от североизточните български земи¹¹. При повечето от тези малкомодулни имитации не може да се установи точно кой двата подкласа на анонимните фолиси от клас А – подклас А₁ или подклас А₂ е бил обект на копиране. В повечето случаи може да се каже само, че е бил имитиран най-общо клас А. Но макар и рядко, се срещат екземпляри¹², които показват, че като първообраз за изготвяне на калъпите, чрез които са били отлети някои от тези малкомодулни имитации, са послужили монети от някои варианти на подклас А₂.

В заключение, можем да отбележим, че е най-вероятно началото на производството на имитациите на анонимни фолиси от клас А в североизточните български земи и по-точно в големия средновековен български градски център Дръстър, да е било положено именно чрез изработването, посредством отсичане и посредством отливане, на голямомодулните екземпляри от тези имитации.

БЕЛЕЖКИ

1. Относно проблема – виж В. Пенчев. Ранни български имитации на византийски монети, намерени при археологическите разкопки в Силистра. Нумизматика и сфрагистика, 2, 2000, с. 40 – 48 и цит. там литература.
2. Въз основа на нумизматичния материал, произхождащ от археологическите разкопки на крепостта Скала до с. Кладенци, Тервелско и на средновековното селище при с. Одръци, Добричко, които са били унищожени по това време от печенегите – В. Йотов, Г. Атанасов. Скала, крепост от X- XI в. до с. Кладенци, Тервелско. С., 1998, с. 129 – 133 и 190 – 191; Л. Дончева-Петкова, Л. Нинов, В. Парушев. Одръци. Селище от Първото българско царство, т. 1. С., 1999, с. 132 – 133 и 170.
3. За обосновката на това становище – виж В. Пенчев. Цит. съч., с. 44.
4. Й. Юркова, В. Пенчев. Български средновековни печати и монети. С., 1990, с. 190.
5. Изказвам благодарността си на научния ръководител на археологическите разкопки в Силистра, доц. Ст. Ангелова, за предоставената ми възможност да проуча и публикувам тези монети.
6. Тази монета е намерена през 1986 г. при северното лице на южната крепостна стена, на 4,80 м западно от входа на ъгловата кула (куртината между кули № 2 и 3 – вътрешно лице), дълбочина 17,20 м.
7. Тази монета е намерена през 1986 г. на 4,10 м южно от запазената западна стена на кула № 3, дълбочина 17,20 м.
8. В. Йотов, Г. Атанасов. Цит. съч., с. 190, № 305 и табл. CXXXVI, 40.
9. Л. Дончева-Петкова, Л. Нинов, В. Парушев. Цит. съч., с. 170, № 903 и табл. LX, 903.
10. В. Пенчев. Цит. съч., с. 44.
11. Освен екземплярите от Силистра, Скала и Одръци, са публикувани и други десет голямомодулни имитации на анонимни византийски фолиси от клас А₂, произхождащи от североизточните български земи – виж Ив. Йорданов. Ранни форми на монетно производство (XI – XII в.) в българските земи. Нумизматика, 2, 1980, с. 10, № 1 – 10.

TWO LARGE-SIZE IMITATIONS OF BYZANTINE ANONYMOUS FOLLESSES OF CLASS A₂ FOUND DURING ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN SILISTRA

(Summary)

Vladimir Penchev

As it becomes clear from the numismatic materials published until now nearly all imitations of anonymous Byzantine folleses of class A from the Silistra region and other localities in North-eastern Bulgaria are small-size coins. However, rare as they are, single specimens of large-size imitations of Byzantine folleses of the same class are also found. For example among the coins discovered during the regular archaeological excavations in Silistra there are 25 small-size imitations of anonymous folleses of class A and only 2 pieces are large-size imitations of that type of folleses. The latter two coins are the subject of this paper.

One of the two imitations is cast in a mold; the second is struck with a pair of dies, specially engraved for the purpose.

These imitations of anonymous Byzantine folleses of class A were most probably made in the large Bulgarian medieval urban center Drustar. They might have been produced sometime between 986/990 – 1000, when the Bulgarian rule was restored in the north-eastern territories.